

Hitap biçimleri ve içerdikleri üstüne kısa notlar.

Seslerimizi anlamlı kılan galiba onların içerdikleri anlamla ilgilidir. Dil yolu ile dünyayı kavramlaştırırken , anlamlı seslerin yan yana gelişini ve sıralanışındaki semantik öğeler bizi kavram dünyasının kapılarını da aralamakta.

Aralarında kan bağı bulunan bireyler birbirlerine hitap biçimi ilk öğrendiğimiz kelimeler olmalı. Baba, anne, kardeş gibi, daha sonra yakın çevre tanınmaya başlar, ve artık hitap edilen kişilerden yavaş yavaş eşya ve objelere geçilmeye başlanır. Önce yaşanan çevredeki eşyalar sonra ev dışı mekanlar tanımlanmaya ve öğretilmeye başlanır. Artık dünya dil yardımı ile keşfe başlamış olur. Bu maddi dünyanın kavramları arasına kimi yerde soyut kavramlarda eklenir, bugün, yarın gibi,düşünmek , sır gibi farklı kavramları da anlamaya ve algılamaya belki çocukluktan sonraki dönemde anlamlandırmaya başlarız. Dünya dil yardımı ile anlam kazanmaya ve başkalarının kullandığı sözcükler yardımı ile daha net hale gelmeye başlamış olur. Bu esnada kullandığımız dil kombinezonları belki de bizim iç dünyamızın dışı vurumu olarak ortaya çıkabilir. Sürekli kendinden bahseden ve ben sözcüğünü özellikle vurgulayan birey ile ben sözcüğünü çok nadir kullanan bireyler arasında ciddi yapısal farklar olsa gerek.

Bu kullanılan kelimelerin sözcük analizini yapacak düzeyde dil bilime vakıf değilim. Mutlaka anlamlandırma ve çağrıştırmaya (lapsus) arasında bağlantılar bulunmaktadır.

Ancak bireylerin birbirleri ile aralarında ilişkinin kurulmasında ilk söze başlarken kullandığı kelimenin ve hitap biçiminin siz veya sen olması , bunlardan biri ile başlayıp diğeri ile devam etmesinin anlam dünyamızın hangi noktasına yerleşebildiğinin üzerinde bir ölçüde durmak gerektiğini düşünüyorum.

Genel olarak hitap biçimleri, ve ardından gelen sözcüklerin sen veya siz ifade etmesinin başlangıçtaki iki kişi arasındaki iktidar ilişkisinin boyutunu bir ölçüde yansıtmaya aday gibi gözükmektedir. Müdürünü , Hocasını , kendinden daha yaşlı olana veya çekindiğini belli etmek için veya aradaki mesafenin muhafazasını isteyen konuşurken “sizi” tercih ettiğini söylemek daha fazla mümkün gibi gözüküyor.

Senin kullanımında ise çok kısa olarak bu mesafeler birden daha da kısalmış gibi duruyor. Görüntü bu tabi ki, istersen sen kelimesine rağmen iki kişi arasındaki mesafenin uzaklığı sürebilir. O halde sahip olunan konum, hitap biçiminde belirleyici olabilmekte. Ancak daha derinlerde ve koyu gölgede kalan alanlar yok mudur? Bana kalırsa Siz ve sen arasındaki ayırımın sadece yüzeyde kalan küçük kısmı yukarıda aktarılanlarla ilgili kalmakta. Asıl

ilişkiyi belirleyen bu ayırımın ötesindeki “iktidar” olduğunu düşünüyorum. Hatta bu iktidarın en önemli aracı bu hitap tarzından belirli ölçüde beslenen ve kendine güç kazandıran bir de itici gücü var olduğunu düşünüyorum.

Aralarında kan bağı olmadan, Baba, anne, ağabey ve abla , teyze , amca gibi hitap biçimleri ise hem sen kelimesinin hem de sizin yerine kullanılması ilginç bir rastlantı olsa gerek . ayrıca benzer anlamda kullanılan, Usta, Hoca, üstat, gibi benzeri tanımların da yukarıdaki gibi ikili bir anlamı da içerdiğini görmekteyiz.

Bireye ismi ile hitap etmenin ardından gelen sen kelimesi kullanımında müşkülât yaratırsa mutlaka bir tanımlama ardına sığınmak daha fazla tercihe mazhar olmakta.

İsmin unutulmasında ancak benzeri kelimelerin anımsanmasındaki kolaylığı da ayrıca anımsamak gerekiyor. Bazı durumlarda ismin hatırlanmamasına rağmen “sen “ halinin kullanımındaki çelişki ilginç değil mi?

İşin birde cinsiyet boyutu varki Türk dili içinde bunu ayıracak bir ek bulunmamaktadır. Yani arkadaşın kadın veya erkek olduğu kelimedenden değil ayrı bir soru ile ortaya çıkabilmektedir. Bu diğer dillere göre “cinsiyetsiz” hitap biçimi değil , bana göre bir kavrama ve algılama mekanizması ile yakından ilişkilidir. Kurulan cümleden ,anlatılandan, mimiklerden, ve yaşam biçiminden karşınızdakinin konumundan kısaca her şey size “arkadaşın cinsiyeti “ konusunda bilgi verecektir.

Cinsiyetle ilgili bir diğer konu karşı cinsten birinin hitap biçimde de belirginleşir. Size abla, bacı, veya ağabey biçiminde hitabın geri planı bir çok unsuru birlikte ifade edebilir. Elbette bunlar zaman içinde değişikliğe uğrayabilir. Ancak ilk izlenim ve sunum belirgin özellikler taşıyabilmektedir. Erkeğin kadına hitabında ve kadının erkeğe hitabında kullandığı kelimenin hemen hemen benzer anlamlar ortaya çıkabilmektedir. Abla, yenge, kardeş yada ağabey, amca gibi kullanımlarda taşıdıkları öz aslında tamamen cinsiyete dayalı olarak bulunulan konuma dikkat çekmektedir. Bu hitabın içerdiği kavram karşısındakine kuşku duymayacak şekilde yaklaşmasına da izin verebilmektedir. Bütün dinler, toplumsal kurallar ensest ilişkiyi gayri meşru olarak tanımladığı için bu hitap güven unsurunu hemen kendiliğinden yerleştirebilmekte ve tarafları rahatlatmaktadır. Kelimeyi kullanan şayet kadınsa kendini bu hitap biçimi altında güvenceye almakta, istemediği yakınlaşmaları önlemekte olduğunu düşünür. Şayet erkek ise hitap tarzı ile karşı tarafa güvence vermekte, yakınlaşmasının bir “tehlike “ oluşturmadığını örtülü biçimde ifade etmiş olur. Aslında bu “gözükten” ikili rahatlığın altında yatan sorun çok daha derine yerleşmiştir. Kimi zaman farkında olmadan bu durum sürüp gider.

Bütün bu olgular gerek iktidarın muhafazasında gerekse cinsiyetçi tutumların pekişmesine yol açmasına rağmen çok az kişi aradaki çubukların kalkmasından yana tavır sergiler. Çünkü iktidarsızlık başta erkekler için daha sonra kadın ve çocuklar için en önemli handikaptır. Kaybı gücün kaybıdır. Cinsiyet rolleri toplumsal olarak belirlenmiştir. Bunun dışına çıkabilmek ciddi sorunlara yol açar. Oysa “sen” kelimesinin yada “Ayşe” nin ifedesinde karşılıklı olduğu zaman görüntüde bile olsa “eşitlik “ yok mu? İktidarın teslimiyeti ne erkekler için ne kadınlar için kolay olmadığını biliyorum. Cinsiyetin ise sadece iki kişi arasındaki özel alana matuf olduğunu düşünürsek hitap sorunu ile yarattığımız duvarları yıkma zamanı ne zaman gelir dersin?

Kuvvet Lordođlu 2008